

УДК 336.71

Бобиль Володимир ІДЕНТИФІКАЦІЯ, ОЦІНКА, ПЛАНУВАННЯ ТА ЗНИЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЗА ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАНКУ

Розглянуто критерії видокремлення центрів відповідальності в сучасних банках. Проаналізовано методи оцінки та інструменти зменшення розміру фінансових ризиків кредитних установ України за центрами відповідальності. Досліджено механізм стратегічного і фінансового планування господарської діяльності банку як складової управління фінансовими ризиками банку.

Ключові слова: банк, фінансові ризики, центри відповідальності банку, інструменти зменшення ризиків, планування, оцінка, ідентифікація.

Бобыль В. Идентификация, оценка, планирование и снижение финансовых рисков за центрами ответственности банка

Рассмотрены критерии формирования центров ответственности в современных банках. Проанализированы методы оценки и инструменты уменьшения размера финансовых рисков кредитных учреждений Украины за центрами ответственности. Исследован механизм стратегического и финансового планирования хозяйственной деятельности банка как составляющей управления финансовыми рисками банка.

Ключевые слова: банк, финансовые риски, центры ответственности банка, инструменты снижения рисков, планирование, оценка, идентификация.

Bobyl V. Identification, Assessment, Planning and Reduction of Financial Risks in the Responsibility Centers of the Bank

We consider criteria for the formation of responsibility centers in modern banks. Analyzed the methods of evaluation and tools to reduce the size of financial risk for the credit institutions of Ukraine responsibility centers. Investigated the mechanism of strategic and financial planning business activities of the bank as a component of the bank's management of financial risks.

Keywords: banks, financial risks, responsibility centers of the bank, risk mitigation tools, planning, evaluation, identification.

Постановка проблеми. Банки є основними учасниками фінансового ринку, від їхнього стабільного функціонування залежить загальний розвиток економіки України. В сучасних умовах посилення нестабільності національних та світових фінансових ринків винятково важливого значення набуває проблема забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.

У контексті того, що подальший розвиток вітчизняного банківського сектору має базуватися на відповідних фундаментальних дослідженнях формування дієвого механізму регулювання фінансових відносин, можна зробити висновок, що проблема напрацювання теоретичних, методологічних основ та практичних рекомендацій щодо ефективного управління фінансовими ризиками банку є дуже важливою й актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та методичні аспекти управління ризиками банку розглянуто в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних вчених. Характеристику та класифікацію банківських ризиків подано у працях С. Брайонович-Братанович, Х. Ван Грюнінга, І. Д'яконової, І. Івасіва, П. Роуза, О. Ю. Фуксмана [1-4]. Перспективи розвитку інструментів та методів управління фінансовими ризиками визначили Т. Болгар, В. Вовк, В. Коваленко, Т. Косова, Є. Поздняков, Л. Примостка [5-8].

За наявності значної кількості досліджень, зазначимо, що проблематиці виокремлення центрів відповідальності банку та управління фінансовими ризиками (ідентифікація, оцінка, планування, зниження) за цими центрами приділяється недостатньо уваги, а це, у свою чергу, негативно впливає на фінансову стійкість сучасного банківського сектору України.

Мета статті – є визначення критеріїв виокремлення центрів відповідальності банку та дослідження інструментів та методів ідентифікації, оцінки, планування та зниження фінансових ризиків за центрами відповідальності.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження використано загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальні (спостереження, порівняння, розробка таблиць та рисунків) методи дослідження.

Результати дослідження. У статті під категорією «банківський ризик» розуміється ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників

діяльності банку через здійснення активно-пасивних операцій, їх організацію, стан корпоративного управління та вплив факторів зовнішнього середовища, наслідки якої можуть бути негативними, нульовими або позитивними.

З цього визначення виводяться групи банківських ризиків, а саме:

- фінансові ризики, що виникають у процесі здійснення активних та пасивних операцій банку;
- операційні ризики, які пов'язані з організацією активно-пасивних операцій та станом корпоративного управління банку;
- функціональні ризики, що виникають через вплив факторів зовнішнього середовища банку.

До фінансових ризиків належать:

1. Кредитний – ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників через невиконання позичальником зобов'язань перед банком. Кредитний ризик доцільно розділяти на індивідуальний (конкретний контрагент банку) та портфельний (сукупна заборгованість) ризики.

2. Ризик ліквідності – ймовірність відхилення від запланованих показників через втрату збалансованості між активами і пасивами банку (балансовий ризик) та нездатність залучити фінансові ресурси для реалізації стратегічних цілей розвитку (ризик ліквідності ринку).

3. Ринковий ризик – ймовірність відхилення від запланованих показників через зміну валютних курсів, процентних ставок або вартості цінних паперів та інших активів. До складових ринкового ризику належать валютний, процентний та фондовий ризики.

Управління фінансовими ризиками банку складається з таких етапів: ідентифікація, оцінка, планування, зниження.

Ідентифікацію (виявлення) фінансових ризиків доцільно здійснювати за центрами відповідальності банку, під якими розуміються елементи банку (бізнес-напрямки), у межах яких встановлено особисту відповідальність їх керівників за виконання запланованих показників діяльності та рівень ефективності управління фінансовими ризиками, які вони контролюють.

Отже, для виокремлення «центра відповідальності» використовуються два критерії: бізнес-напрямок та вид фінансового ризику. Виділені за цими критеріями основні «центри відповідальності» наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні центри відповідальності банку*

Назва центра відповідальності	Бізнес-напрями	Види фінансових ризиків
Казначейство	Оптимізація та регулювання грошових потоків банку, купівля та продаж валюти для клієнтів і власних потреб на міжбанківському ринку України, залучення та розміщення коштів на міжбанківському ринку України та міжнародних ринках	Ризик ліквідності, ринковий ризик
Управління корпоративного бізнесу (УКБ)	Надання клієнтам широкого спектру послуг із кредитування, за операціями з векселями, залучення коштів юридичних осіб	Кредитний, ринковий ризик
Управління індивідуального бізнесу (УІБ)	Продаж банківських продуктів індивідуальним клієнтам банку, оптимізація вартості послуг для фізичних осіб	Кредитний, ринковий ризик
Управління цінними паперами (інвестиційний бізнес) (УЦП)	Емісія власних цінних паперів, організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів, здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені, андерайтинг, інвестування у статутні фонди та цінні папери юридичних осіб, довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами	Ринковий ризик
Філіали	Основним напрямками діяльності є банківські операції, визначені письмовим дозволом у межах наданих повноважень	Кредитний, ринковий, ризик ліквідності

* побудовано автором

Розподіл фінансових ресурсів між центрами відповідальності здійснюється за допомогою трансфертної ціни, яка також є одним з інструментів управління ринковим ризиком та ризиком ліквідності.

Головним завданням трансфертного ціноутворення є: розрахунок та оцінка ефективності діяльності за центрами відповідальності, виходячи з фактичної вартості та прибутковості залучених та розміщених ресурсів; управління поточною ліквідністю банку та ринковим ризиком; управління GAP-розривами шляхом

виконання операцій на міжбанківському ринку; оптимізація джерел фінансування активних операцій у центрах відповідальності банку.

Трансфертні ціни залучення та розміщення ресурсів розраховуються казначейством у момент купівлі–продажу ресурсів з урахуванням цілей управління ліквідністю (рисунок 1).

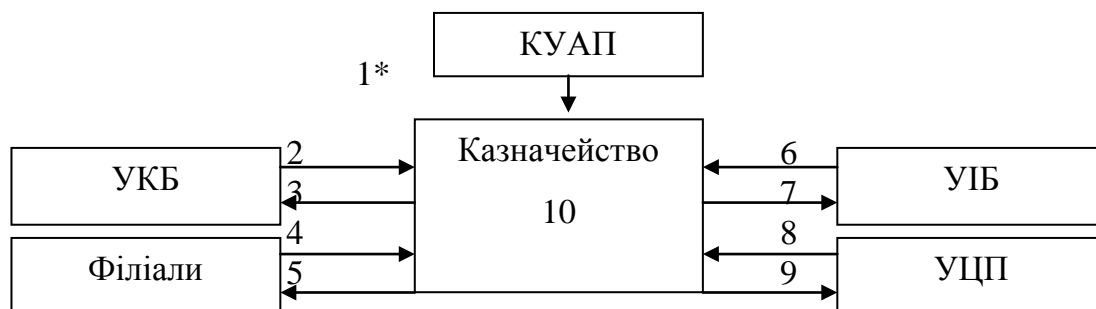

Рис. 1. Механізм перерозподілу фінансових ресурсів між центрами відповідальності банку (побудовано автором)

*Примітка: 1– встановлення граничних розмірів маржі (мінімальне і максимальне значення); 2 – продаж строкових пасивів юридичних осіб та коштів на розрахункових і поточних рахунках; 3 – купівля ресурсів для кредитування корпоративних клієнтів; 4 – продаж депозитів; 5 – покупка фінансування для проведення активних операцій; 6 – продаж депозитів фізичних осіб, залишків на карткових рахунках; 7 – купівля ресурсів для кредитування фізичних осіб; 8 – продаж ресурсів від реалізації чи розміщення цінних паперів; 9 – покупка фондів для інвестування в цінні папери; 10 – покупка-продаж ресурсів за трансфертними цінами.

Центри відповідальності, що залучають ресурси (наприклад, філії), отримують прибуток, якщо доходи за продані казначейству ресурси перевищують витрати сегмента із залучення цих ресурсів (обслуговування депозитів) та їх накладні витрати.

Центри відповідальності, що розміщують ресурси (наприклад, УКБ), мають прибуток у тому випадку, якщо доходи від активних операцій покривають видатки сегмента, у тому числі і плату за отримані від казначейства ресурси. Так, прибуток УКБ визначається як дохід за наданими кредитами плюс трансферні ціни за строковими і поточними рахунками юридичних осіб, за винятком трансферних цін з фінансування кредитів і фактичних витрат сегмента.

Казначейство отримує прибуток від перерозподілу ресурсів у тому випадку, коли трансфертні ціни з фінансування активних операцій банку перевищують трансферні ціни залучення ресурсів і покривають власні витрати.

Як зазначалося раніше, керівник центру відповідальності має звітувати не тільки за дієвість управління фінансовими ризиками, а й за виконання запланованих показників діяльності свого центру.

Планування є невід'ємною частиною системи управління банківськими ризиками тому, що в основі поняття «банківський ризик» присутня ймовірність відхилення від *запланованих* економіко-фінансових показників діяльності банку.

Планування, у свою чергу, поділяється на стратегічне та фінансове (бюджетування).

Основне завдання стратегічного планування полягає в підвищенні ефективності роботи банку на підставі цільової орієнтації, виявленні ризиків, оцінки, планування розмірів та зниженні їх рівня, а також у підвищенні гнучкості функціонування банківської організації в кризових та ординарних умовах.

Стратегічне планування в банківській діяльності має низку особливостей, а саме:

1. Основний акцент робиться на плануванні власних коштів, операцій із залучення й розміщення коштів. Планування основних фондів і собівартості запасів відіграє меншу роль, ніж на підприємствах промисловості [9, с. 47].

2. У зв'язку з тим, що банк є активним учасником у роботі підприємств різних галузей економіки і форм власності, суттєве значення набувають планування і прогнозування фінансових ризиків, які пов'язані з наданням кредитів (або залученням ресурсів) клієнтам банку.

3. Встановлення національним регулятором обов'язкових економічних нормативів призводить до необхідності врахування цих нормативів при складанні стратегічних планів, що допомагає ухвалювати рішення щодо згоди або відмови від активно-пасивних операцій.

4. Основні проблеми в процесі формування та виконання стратегічного плану банку можуть виникнути у випадку реалізації корпоративного або стратегічного ризику.

Зазначимо, що стратегічний план має бути підкріплений відповідним бюджетним планом (приблизний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації цілей та стратегії банку).

За думкою експертів, існують п'ять основних принципів бюджетування в банку [10, с. 21]:

1. Узгодження цілей. Процес бюджетування розпочинається «знизу нагору». Як свідчить сучасна практика, керівники центрів відповідальності краще володіють ситуацією на ринку, що забезпечує їм дієве виконання бюджетних показників. Заплановані бюджетні параметри мають бути узгоджені з топ-менеджерами банку (з членами Правління) відповідно до місії та стратегічних цілей банку.

2. Встановлення пріоритету. Механізм бюджетування має забезпечувати використання фінансових ресурсів у найбільш вигідному напрямі.

3. Співпідпорядкованість. Кожний центр відповідальності банку планує і відповідає тільки за ті фінансові показники та фінансові ризики, на які він впливає.

4. Сталість цілей. Встановлені основні показники значно не змінюються протягом запланованого періоду.

5. Послідовність. Бюджет формується відповідно до облікової політики банку, застосовуваної послідовно від одного звітного періоду до іншого.

У процесі бюджетування особлива увага приділяється прогнозуванню операційних та інших доходів і видатків банку (форм. 1) [11, с. 74]:

$$I(E) = \sum_i^n A_i(P_i) \times Y_i \times \frac{t}{365 \times 100} \quad (4.7)$$

де $I(E)$ – сума доходів (видатків); $A_i(P_i)$ – середня позиція за i -активами (пасивами); Y_i – прибутковість активів (ціна ресурсів) за i -позицією; n – кількість позицій за активами (пасивами); t – інтервал бізнес-планування.

Деякі банки для збільшення ефективності процесу бюджетування та управління фінансовими ризиками створюють бюджетні комітети (функціональний орган, що забезпечує розробку й узгодження бюджетів).

До функцій бюджетного комітету відносяться: 1. Вибір методів бюджетування; 2. Схвалення бюджетів; 3. Контроль за розробкою бюджетів керівниками центрів відповідальності; 4. Перегляд бюджетних оцінок; 5. Планування розміру фінансових ризиків, які пов'язані з активно-пасивними операціями банку.

До складу бюджетного комітету зазвичай входить голова банку і його заступники, керівники центрів відповідальності, представники аналітичних відділів і ризик-менеджери.

Як зазначалося раніше, з метою підвищення ефективності стратегічного та бюджетного планування потрібно враховувати пропозиції начальників центрів відповідальності банку (процес планування в банку представлено на рисунку 2).

Рис. 2. Етапи планування в банку (побудовано автором)

*Примітка: 1. Затвердження місії й основних цілей банку на Загальних зборах акціонерів. 2. Складання стратегічного плану правлінням банку, затвердження і контроль за виконанням закріплюється за радою банку. 3. На основі стратегічного плану розробка бюджетів Бюджетним комітетом банку. 4. Виконання бюджету начальниками центрів відповідальності. 5. Пропозиції щодо зміни бюджетних позицій і звіт про виконання бюджетів перед Бюджетним комітетом. 6. Пропозиції щодо корегування стратегічного плану і звіт про його виконання.

Зазначимо, що при виконанні стратегічних планів та бюджетів необхідно враховувати вплив фінансових ризиків, які можуть негативно позначитися на реалізації запланованих показників діяльності банку. Для оцінки розміру фінансових ризиків банки використовують стратегічні, експертні, аналітичні та комбіновані методи оцінки (табл. 2).

Таблиця 2

Методи оцінки фінансових ризиків банку*

Методи	Вид фінансового ризику	Переваги методу	Недоліки методу
1. Статистичні методи:	Кредитний	Досить високе визначення розмірів збитку і ймовірність їх настання в майбутньому	Необхідність обробки великого обсягу статистичної інформації
1.1 Метод «Монте-Карло»			
1.2 Z-модель Альтмана			
1.3 Модель Чесера			
1.4 Модель Дюрана			
1.5 VaR–метод	Кредитний, ринковий		

2. Методи експертних оцінок: Метод Дельфі	Кредитний, ринковий	Ефективний при відсутності достовірної інформації чи її недостатності	Суб'єктивний характер
2.1 Метод «дерева рішень»			
2.2 Метод коефіцієнтного аналізу			
2.3 Метод рейтингів	Кредитний		
3. Аналітичні методи: 3.1 Дюрація	Ринковий	Містить у собі можливості факторного аналізу параметрів	Трудомісткий
3.2 Стрес-тестинг			
3.3 GAP-аналіз	Процентний		
4. Метод аналогій	Кредитний, ліквідності, ринковий,	Коли неможливо застосувати інші методи аналізу	Важко створити умови, у яких повторився б минулий досвід
5. Комбінований метод	Кредитний, ліквідності, ринковий	Синергетичний ефект	Трудомісткий, потребує обробки великого обсягу статистичної, бухгалтерської та управлінської інформації

** побудовано автором*

Зазначимо, що більшість статистичних методів базуються на аналізі статистики втрат і прибутків з метою визначення ймовірності події та встановлення величини фінансового ризику. Ґрунтуються дані методи на теорії ймовірності розподілу випадкових величин.

Метод експертних оцінок передбачає вивчення оцінок, зроблених різними фахівцями (внутрішніми чи зовнішніми експертами). Експертна оцінка може бути отримана як після проведення спеціальних досліджень, так і при використанні накопиченого досвіду провідних спеціалістів.

У свою чергу більшість аналітичних методів базується на теорії ігор і передбачає наступні етапи: 1) вибір ключового показника (наприклад, норма прибутковості); 2) визначення чинників зовнішнього та внутрішнього середовища банку, що впливають на ключовий показник; 3) розрахунок значень ключового показника при зміні чинників зовнішнього та внутрішнього середовища банку.

Найбільш розповсюджуваним аналітичним методом є стрес-тестінг, який використовується для оцінки впливу ринкового ризику (в першу чергу валютного) на діяльність окремого банку (макрорівень) або у цілому банківського сектора (макрорівень). Наприклад, в 2014 р. Національний банк України (НБУ) провів системне стрес-тестування 35 банків, які відносяться до першої та другої групи. Стрес-тестування виявило, що 18 банкам необхідно збільшити розмір свого капіталу на загальну суму 66 млрд грн, щоб мати можливість ефективно нейтралізувати негативний вплив валютного ризику [10]. На підставі результатів дослідження національний регулятор поставив перед цими банками завдання розробити та впровадити план докапіталізації.

Інший інструмент оцінки фінансових ризиків - метод аналогій - використовується при аналізі величини фінансових ризиків, які можуть виникнути через впровадження нових банківських продуктів чи бізнес-напрямів. Суть цього методу полягає в перенесенні аналогічної ситуації на об'єкт дослідження. Головним недоліком цього методу є те, що дуже складно створити умови, в яких повторився б минулий досвід.

Перевагою комбінованого методу є те, що в ньому використовується «плюси» усіх розглянутих вище методів. Так, статистичний метод, як результат оцінки минулого, може поєднуватися з елементами аналітичного й експертного методів.

Останній етап управління фінансовими ризиками – *зменшення їх рівня* – включає у себе використання основних інструментів системи ризик-менеджменту банку: страхування, хеджування, ліміти, диверсифікація, резерви.

Розглянемо кожний з цих інструментів. Страхування є одним з елементів передачі ризиків банку певним страховим компаніям, але, по-перше, не всі банківські ризики підлягають страхуванню, а по-друге, чим більший обсяг ризику перекладається на страхову компанію, тим вищим є витрати на оплату відповідного страхового полісу. Тому одна з основних проблем управління фінансовими ризиками полягає в тому, щоб визначити, які ризики має сенс залишати в банку, здійснюючи додаткові витрати для їх зменшення, а які перекласти на страховика, роблячи додаткові витрати для оплати ВВВ-полісу.

Другим інструментом передачі ризику є хеджування, під яким мається на увазі зменшення фінансових ризиків (в першу чергу ринкового) за допомогою похідних інструментів фінансового ринку: ф'ючерсів, форвардів, свопів та опціонів (табл. 3).

Таблиця 3

Похідні інструменти хеджування ринкового ризику*

Назва	Характеристика	Переваги	Недоліки
Форвард	Угода щодо купівлі-продажу, коли розрив між датою укладення угоди та датою проведення обміну активами перевищує два робочих дні. Ціна (курс), за якою (яким) буде здійснюватися операція в майбутньому, фіксується в момент укладання форвардного контракту. Форвардний контракт є обов'язковим для виконання кожною стороною. Форвардний контракт не є стандартизованим, тобто може бути укладений на будь-який строк та будь-яку суму, за бажанням сторін	Індивідуальний характер укладення угоди; відсутність комісійних; не потребує щоденного переоцінювання за поточним курсом чи ставками	Низька ліквідність інструменту; складність пошуку контрагента
Ф'ючерс	Угода, яка аналогічна форварду, але відбувається за стандартизованими умовами: здійснюється тільки на біржах, під їх контролем, а форма і умови контрактів чітко уніфіковані. Розрахунки щодо купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів здійснюються через розрахункову палату біржі.	Висока ліквідність інструменту, гарантування своєчасності і повноти платежів з боку біржі	Стандартні умови угоди; обмежена гнучкість щодо термінів та інших умов контракту
Опціон	Угода, аналогічна форварду та ф'ючерсу, за якою одній стороні - покупцеві опціону - надається виключне та безумовне право вибору здійснювати операцію купівлі-продажу чи ні. Друга сторона - продавець опціону - зобов'язана виконувати рішення покупця опціону і не має права відмовитися від своїх зобов'язань. Розрізняють опціон кол - опціон, який надає право купувати базовий актив, та опціон пут, який надає право продавати базовий актив. Розрізняють також американський опціон - угода, яка може бути виконана в будь-який момент протягом усього строку її дії, та європейський опціон, який може бути виконаний тільки в кінці строку дії	Можливість вибору під час прийняття рішення про виконання опціону; обмеження ризику покупця величиною опціонної премії, яка визначається в момент укладення угоди	Висока вартість; стандартні умови біржових опціонів
Своп	Контрактна угода між двома сторонами,	Низька	Високий

процентної ставки	відомими як учасники свопу, про обмін потоками грошових коштів, які розраховані за різними ставками, але виходячи з однієї суми, відомої як умовна сума. Як правило, один потік коштів розраховується за фіксованою ставкою, а інший - за плаваючою ставкою	вартість; висока розвиненість ринку свопів	ризик невиконання контрагентом своїх зобов'язань
Валютний своп	Одночасне укладання спот та протилежної форвардної угоди. Іноземна валюта, придбана згідно з угодою спот, знову продається після закінчення певного проміжку часу, і, відповідно, валюта, що продається згідно з угодою спот, після закінчення певного проміжку часу купується знову. Обидві угоди укладаються з одним і тим самим партнером, при цьому курси, дати валютування та способи платежу встановлюються в момент укладання угоди		

** побудовано на основі [13]*

Зменшити фінансові ризики можна також за допомогою диверсифікації банківських продуктів або бізнес-напрямків. Приклади диверсифікації: збільшення числа видів цінних паперів в портфелях банку, кредитування за різними секторами економіки, реалізація декількох бізнес-проектів одночасно.

Диверсифікація може бути доповнена встановленням лімітів, що надає можливість банку обмежити величину відкритої ризикованої позиції (табл. 4).

Таблиця 4

Основні види лімітів за фінансовими ризиками*

Вид фінансових ризиків	Вид ліміту
Кредитний	Ліміти окремих контрагентів
	Ліміти географічної концентрації
	Ліміти галузевої концентрації
Ліквідності	Ліміти на кумулятивні розриви ліквідності
Ринковий	Ліміти на чутливість вартості портфелів до зміни ставок дохідностей окремо за валютами
	Ліміт на загальну чутливість до коливання процентних ставок
	Ліміти на відкриті валютні позиції за кожною валютою
	Ліміт на загальну відкриту валютну позицію

** побудовано автором.*

Формування резерву – останній інструмент зменшення банківських ризиків. Основною проблемою при створенні резерву є оцінка потенційних наслідків ризиків.

У відповідності до чинного законодавства кожний банк має формувати резерви за активами та за наданими фінансовими зобов'язаннями (табл. 5).

Таблиця 5

Формування резервів за фінансовими ризиками банку*

Вид резерву	Формула розрахунку	Пояснення
Резерв за кредитом на індивідуальній основі	$R_{нд} = B_{вк} - T_{вк}$	$R_{нд}$ - сума резерву за кредитом; $B_{вк}$ - балансова вартість кредиту; $T_{вк}$ - теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом
Резерв за кредитами овердрафт та кредитними лініями	$R_{к} = B_{ва} - (Z_{к} \times (1 - PP_{к}) + V_{з} \times k)$	$R_{к}$ - сума резерву за кредитом; $B_{ва}$ - балансова вартість кредиту; $Z_{к}$ - борг за кредитом овердрафт та кредитними лініями; $PP_{к}$ - показник ризику кредиту; $V_{з}$ - вартість забезпечення; k - коефіцієнт ліквідності забезпечення
Резерв за групою фінансових активів	$R_{гр} = \sum_{i=1}^j B_{vai} - \sum_{i=1}^j Z_{ai} \times (1 - PP_{гр})$	$R_{гр}$ – сума резерву; $B_{ва}$ - балансова вартість за групою фінансових активів; j - загальна кількість кредитів у групі фінансових активів; i - порядковий номер кредиту в групі фінансових активів; $Z_{а}$ - борг за активом на дату розрахунку резерву; $PP_{гр}$ - показник ризику групи фінансових активів
Резерв за цінним папером	$R_{цп} = B_{вцп} - T_{вцп}$	$R_{цп}$ – сума резерву; $B_{вцп}$ – балансова вартість цінного папера; $T_{вцп}$ - теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цінним папером
Резерв за наданим фінансовим зобов'язанням	$R_{фз} = C_{к} - (C_{в} + V_{зфз} \times k)$	$R_{фз}$ – сума резерву; $C_{к}$ – сума коштів, необхідних для виконання банком фінансового зобов'язання; $C_{в}$ - сума отриманої банком винагороди (з урахуванням амортизації); $V_{зфз}$ - вартість отриманого забезпечення; k - коефіцієнт ліквідності забезпечення

* побудовано на основі [14]

Банк використовує сформований резерв за активами у тому випадку, коли актив віднесено до найнижчої (безнадійної) категорії якості (рішення про списання безнадійної заборгованості за активом приймається правлінням банку).

Зазначимо, що управління фінансовими ризиками за центрами відповідальності потребує відповідних змін облікової політики банку та корпоративного управління. Результатом таких змін може стати не тільки зменшення розміру фінансових ризиків, а й оптимізація продуктового ряду і підвищення прибутковості банку.

Висновки. Банківська діяльність пов'язана з певними видами фінансових ризиків: кредитний, ринковий, ризик ліквідності. Вони виникають в процесі здійснення основних активно-пасивних операцій кредитної установи. Управління фінансовими ризиками є процесом, що охоплює методи та інструменти з ідентифікації, оцінки, планування та зменшення ризиків задля забезпечення стійкого розвитку банку в ординарних та кризових умовах.

Здійснювати етапи управління фінансовими ризиками доцільно за центрами відповідальності банку, які виокремлюються за бізнес-напрямком та видом фінансового ризику, що виникає в процесі реалізації цього бізнес-напрямку (здійснення певних активно-пасивних операцій). Керівники таких центрів відповідають не тільки за дієвість інструментів оцінки та зменшення розміру фінансових ризиків, а й за виконання показників бюджетних та стратегічних планів банку, у складанні яких вони також беруть участь.

Володіючи повною інформацією стосовно специфіки функціонування очолюваного центру відповідальності в ординарних та в кризових умовах, керівники центрів мають можливість визначити та реалізувати найбільш дієві інструменти зменшення фінансових ризиків: страхування, хеджування, встановлення лімітів, проведення диверсифікації, формування резервів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Грюнинг Х. Ван.* Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. Ван Грюнинг, С. Брайонович-Братанович. – М. : Весь Мир, 2004. – 150 с.
2. *Д'яконова І.* Система управління банківськими ризиками / І. Д'яконова // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2008. – № 2. – С. 48–57.

3. *Івасів І. Б.* Лімітування ризику ліквідності банку на основі стрес-тестування / І. Б. Івасів, О. Ю. Фуксман // Економіка та держава. – 2014. – №11. – С. 85–89.
4. *Роуз П.* Банковский менеджмент / П. Роуз ; пер. с англ. со 2-го изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с.
5. *Вовк В.* Сутність і зміст антикризового управління діяльністю комерційного банку [Електронний ресурс] / В. Вовк // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – Режим доступа : <http://www.eprints.ksame.kharkov.ua>.
6. *Коваленко В. В.* Розвиток науково-методичних підходів до оцінювання проблемних кредитів банку як складової системи управління ними / В. В. Коваленко, Т. М. Болгар // Актуальні проблеми економіки : Науковий економічний журнал. – 2013. – № 10. – С. 185 – 195.
7. *Косова Т. Д.* Система управління кредитними ризиками банку / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Торгівля і ринок України. – 2013. – Вип. 35. – С. 201-211.
8. *Примостка Л. О.* Банківські ризики. Теорія та практика управління: монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2008. – 450 с.
9. *Куницына Н.* Бизнес-планирование в коммерческом банке / Н. Куницына, Л. Ушвицкий, А. Малеева. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 250 с.
10. *Контроллинг в бизнесе.* Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / [А. Карминский, Н. Оленев, А. Примаков и др.]. / – М. : Финансы и статистика, 1998. – 320 с.
11. *Смирнов А. В.* Управление ресурсами и финансово-аналитическая работа в коммерческом банке / А. В. Смирнов. – М. : Издательская группа «БДЦ – пресс», 2002. – 230 с.
12. НБУ побачив проблеми банків і готує новий стрес-тест [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.news.finance.ua/ua/news/~337930>.
13. *Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»* [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.
14. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за активними банківськими операціями [Електрон. ресурс] : Постанова Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

15. *Бобиль В. В.* Управління фінансовими ризиками банків : монограф. / В. В. Бобиль, Ю. П. Макаренко. – Дніпропетровськ : «Герда», 2014. – 266 с.

REFERENCES

1. *Gryuning Kh. Van.* Analiz bankovskikh riskov. Sistema otsenki korporativnogo upravleniya i upravleniya finansovym riskom / Kh. Van Gryuning, S. Brayonovich-Bratanovich. – М. : Ves Mir, 2004. – 150 s.

2. *Diakonova I.* Systema upravlinnia bankivskymy ryzykamy / I. Diakonova // Visnyk SumDU. Seriya Ekonomika. – 2008. – № 2. – s. 48–57.

3. *Ivasiv I. B.* Limituvannia ryzyku likvidnosti banku na osnovi stres-testuvannia / I. B. Ivasiv, O. Yu. Fuksman // Ekonomika ta derzhava. – 2014. – № 11. – s. 85–89.

4. *Rouz P.* Bankovskiy menedzhment / P. Rouz ; per. s angl. so 2-go izd. – М. : Delo, 1997. – 768 s.

5. *Vovk V.* Sutnist i zmist antykrizovoho upravlinnia diialnistiu komertsiiinoho bank [Elektronnyi resurs] / V. Vovk // Kommunalnoe khaziaistvo horodov : nauch.-tekhn. sb. – Rezhym dostupu : <http://www.eprints.ksame.kharkov.ua>.

6. *Kovalenko V. V.* Rozvytok naukovo-metodychnykh pidkhodiv do otsiniuvannia problemnykh kredytiv banku yak skladovoi systemy upravlinnia nymy / V. V. Kovalenko, T. M. Bolhar // Aktualni problemy ekonomiky : Naukovyi ekonomichnyi zhurnal. – 2013. – № 10. – s. 185 – 195.

7. *Kosova T. D.* Systema upravlinnia kredytnymy ryzykamy banku / T. D. Kosova, Ye. M. Pozdniakov // Torhivlia i rynek Ukrainy. – 2013. – Vyp. 35. – s. 201-211.

8. *Prymostka L. O.* Bankivski ryzyky. Teoriia ta praktyka upravlinnia: monohrafiia / L. O. Prymostka. – К. : KNEU, 2008. – 450 s.

9. *Kunitsyna N.* Biznes-planirovanie v kommercheskom banke / N. Kunitsyna, L. Ushvitskiy, A. Maleeva. – М. : Finansy i statistika, 2002. – 250 s.

10. *Kontrolling v biznese.* Metodologicheskie i prakticheskie osnovy postroeniya kontrollinga v organizatsiyakh / [A. Karminskiy, N. Olenev, A. Primak i dr.]. / – М. : Finansy i statistika, 1998. – 320 s.

11. *Smirnov A. V.* Upravlenie resursami i finansovo-analiticheskaya rabota v kommercheskom banke / A. V. Smirnov. – М. : Izdatelskaya gruppa «BDTs – press», 2002. – 230 s.

12. NBU pobachyv problemy bankiv i hotuie novyi stres-test [Elektronnyi resurs].
– Rezhym dostupu : <http://www.news.finance.ua/ua/news/~/337930>.

13. *Metodychni* vkazivky z inspektuvannia bankiv «Systema otsinky ryzykiv» [Elektronnyi resurs] : Postanova Pravlinnia NBU vid 15.03.2004 r. № 104. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.

14. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok formuvannia ta vykorystannia rezervu dlia vidshkoduvannia mozhlyvykh vytrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy [Elektron. resurs] : Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy № 23 vid 25.01.2012 r. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

15. *Bobyl V. V.* Upravlinnia finansovymy ryzykamy bankiv : monohraf. / V. V. Bobyl, Yu. P. Makarenko. – Dnipropetrovsk : «Herda», 2014. – 266 s.